

4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с. 5. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти/ О. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65–69.

УДК: 378.1+37.01+371

Чжоу Цун

ПРОБЛЕМА ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Чжоу Цун. Проблема дослідницьких умінь у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

У статті подано аналіз процесу формування дослідницьких умінь у студентів вищих педагогічних навчальних закладів. З'ясовано поняття «дослідницькі вміння» в науковій літературі.

Ключові слова: дослідницькі вміння, студенти, вищий навчальний заклад, педагог-дослідник.

Чжоу Цун. Проблема исследовательских умений у студентов высших педагогических учебных заведений.

В статье представлен анализ процесса формирования исследовательских умений у студентов высших педагогических учебных заведений. Раскрыто понятие «исследовательские умения» в научной литературе.

Ключевые слова: исследовательские умения, студенты, высшее учебное заведение, педагог-исследователь.

Chzhou Tsun. The problem of research abilities among the students of higher pedagogical educational establishments

The article presents the analysis of the formation of research skills among students of higher pedagogical educational institutions.

Key words: research skills, students, higher educational institution.

У сучасних соціально-економічних умовах становлення Української держави особливого значення набуває проблема професійної підготовки майбутніх педагогів, увага приділяється реформуванню освіти. Глибоке розуміння сутності педагогічних явищ і процесів, творчий погляд і розв'язання педагогічних завдань неможливі без оволодіння майбутніми педагогами вміннями й навичками дослідницької діяльності. Одним із важливих завдань підготовки студентів є формування творчої особистості, здатної досліджувати, застосовувати новітні досягнення науково-технічного прогресу, змінювати традиційні підходи до процесу навчання на більш ефективні; розвиток здібностей до самовдосконалення та саморегуляції засвоєння нових знань і підвищення ефективності навчання.

Необхідність забезпечення високого рівня наукової підготовки є характерною ознакою сьогодення в усіх сферах педагогічної діяльності. Для забезпечення безперешкодного виходу студентів на ринок праці слід постійно підвищувати його конкурентоспроможність. На нашу думку, цього можна досягти шляхом розвитку інтелектуальних здібностей студентів, спрямування їхніх зусиль на інноваційне

перетворення та гуманізацію навчально-виховного процесу.

Науковим основам підготовки педагога і формуванню його особистості присвячено дослідження Ю. Бабанського (дидактична підготовка), С. Єлканова (професійне самовиховання), Н. Кузьміної, О. Мороза, Л. Спіріна (професійна діяльність), Н. Амеліної, А. Момота, Н. Яковлевої (науково-дослідницька та навчально-дослідницька діяльність). Проблеми формування активної пізнавальної діяльності, що є основою розвитку й удосконалення різноманітних аспектів дослідницьких умінь студентів, приділяють увагу у своїх працях такі автори: В. Астахова, І. Бендера, А. Дьомін, П. Лузан, Н. Ничкало, П. Олійник, О. Пехота, В. Рябець, С. Сисоєва, М. Солдатенко та ін.

Проблема пізнавальної діяльності та професійної підготовки педагога до дослідницької діяльності розглядалася в працях О. Абдулліної, В. Бондаря, Л. Виготського, П. Гальперіна, І. Зязюна, А. Ліненко, С. Мартиненко, Л. Пуховської, О. Савченко, С. Сисієвої, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Л. Хоружої, П. Щербаня, І. Шапошнікової та ін.

Розробленням ефективних методів і форм підвищення пізнавальної творчої активності студентів опікуються науковці-педагоги Г. Артемчук, А. Вербицький, С. Заскалета, М. Князян, В. Ковальчук, Є. Спіцин та інші дослідники.

Ми вважаємо, що цьому питанню приділяється недостатньо уваги, а наукова підготовка є необхідною як у дослідницькій діяльності, так і в практичній роботі. Вона потребує вмінь визначати мету і конкретні завдання навчально-виховної діяльності для подальшого особистісно-професійного зростання компетентного педагога-дослідника, самостійно здобувати знання, що відповідають ринку праці.

Як засвідчив аналіз, питання формування дослідницьких умінь у студентів не знайшло належного науково-теоретичного та практичного визначення у вітчизняній науці, відповідного методичного забезпечення. Це зумовлено недостатньою обґрунтованістю концептуальних завдань щодо здійснення формування дослідницьких умінь студентів, недостатністю вивчення перспективного педагогічного досвіду.

З огляду на зазначене *метою статті* є висвітлення проблеми дослідницьких умінь у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Для формування дослідницьких умінь у студентів вважаємо за необхідне розкрити сутність і зміст базових понять – «уміння», «дослідницькі уміння», «формування дослідницьких вмінь». Як зазначено у психологічному словнику, «уміння – це використання суб'єктом наявних знань і навичок для вибору та здійснення прийомів дії відповідно до поставленої мети. Сутністю умінь як психічного новоутворення є готовність до продуктивного виконання значною мірою нових завдань» [7, с. 196].

Поняття «дослідницькі вміня» витлумачуємо, з одного боку, як властивість особистості, яка характеризує його здатність до пошуково-перетворювальної діяльності в освітньому процесі, а з іншого, як його здатність здобувати нові знання, уміння і навички, які сприяють професійному розвитку і саморозвитку.

Серед провідних мотивів, які відображають спрямованість педагога на дослідницьку діяльність, ми виокремлюємо допитливість та інтерес до розв'язання педагогічної проблеми. З-поміж особистісних якостей, що сприяють його успішній дослідницькій діяльності, працелюбність, готовність до інтелектуального ризику, цілеспрямованість і наполегливість.

Формування дослідницьких умінь студентів є соціально значущими орієнтирами

його діяльності, властивістю особистості й умовою набуття нових знань, формування умінь і навичок.

Професійна компетентність студента полягає саме у сформованих дослідницьких уміннях, а саме: вільно орієнтуватися у стрімкому потоці наукової інформації, володіти комп'ютерною технікою й інформаційними технологіями для навчально-виховного процесу, які стали б досконалою потребою для створення необхідного освітнього простору кожному вихованцю, щоб розкрити його особистісний потенціал через індивідуальну та навчально-пізнавальну творчу діяльність під час занять.

Учитель є педагогом-дослідником, особистим прикладом для майбутнього покоління. Завдяки спілкуванню з дітьми він виховує їх не тільки словом, а й усіма якостями своєї особистості. Внесення елементу дослідницької діяльності в навчальні заняття сприяє вихованню активності, ініціативності, допитливості, розвиває мислення, заохочує потребу в самостійних наукових пошуках. Для того, щоб глибоко самопізнати власні потенції, особистісні якості, людина повинна включатися до ситуацій, які вимагають серйозних зусиль, подолання особистих труднощів, надання своєму життю певного смислу. Педагог, який формує особистість, має пам'ятати, що вона в процесі виховання має стати людиною – творцем свого буття, адже саме вони є джерелом і запорукою життєтворчої діяльності особистості.

В. Базелюк, характеризуючи дослідницькі вміння, визначав їх як «здатність усвідомлено здійснювати дії з пошуку, відбору, перероблення, аналізу, створення, проектування й підготовки результатів пізнавальної діяльності, спрямованої на виявлення (створення, відкриття) об'єктивних закономірностей управління функціонуванням і розвитком загальноосвітнього навчального закладу» [2, с. 6]. Для підвищення якості освіти є можливим упровадження прогресивних освітніх технологій та вивчення рівня функціонування й розвитку педагогічних систем на основі об'єктивної, достовірної, науково-обґрунтованої інформації, тому оволодіння технологіями пошуково-творчої роботи, формування у студентів дослідницьких умінь стало потребою і вимогою компетентного фахівця.

Для формування дослідницьких умінь у студентів необхідно розвивати здатність самостійно генерувати ідеї (визначати нову інформацію; залучати знання з різних галузей знань); самостійний пошук інформації; уміння знаходити кілька варіантів розв'язання проблеми; вступати в діалог задля отримання необхідної інформації; артистичні вміння; психологічна витримка під час публічного виступу; застосування різних засобів наочності (у т.ч. ІКТ), готовність відповідати на незаплановані та несподівані запитання тощо.

В. Литовченко конкретизувала також дослідницькі вміння, які, на її думку, є «сукупністю систематизованих знань, умінь і навичок особистості, поглядів і переконань, які визначають готовність студента до творчого пошукового вирішення пізнавальних задач» [4, с. 197]. Вона поділяє дослідницькі вміння на такі групи:

– операційні дослідницькі вміння, до яких відносять розумові прийоми й операції, що використовуються в дослідницькій діяльності: порівняння, аналіз і синтез, абстрагування й узагальнення, висунення гіпотези, зіставлення;

– організаційні дослідницькі вміння, які передбачають застосування прийомів організації в науково-дослідній діяльності, планування дослідної роботи, проведення самоаналізу, регуляцію власних дій у процесі дослідницької діяльності;

– практичні дослідницькі вміння охоплюють опрацювання літературних джерел, проведення експериментальних досліджень, спостереження фактів, подій та оброблення даних спостережень, упровадження результатів у практичну діяльність;

– комунікативні дослідницькі вміння, що передбачають застосування прийомів співробітництва у процесі дослідницької діяльності, для здійснення взаємодопомоги, взаємоконтролю.

Як зазначає С. Мартиненко, сучасне розуміння сутності педагогічних явищ і процесів, творчий підхід до розв'язання неординарних педагогічних завдань неможливі без свідомого оволодіння методами наукового пізнання, опанування методологією і логікою дослідного пошуку, уміння прогнозувати його наслідки, тому одним із важливих завдань підготовки педагогічних кадрів є виховання творчої особистості, здатної вести теоретичні та експериментальні дослідження, яка вміє використовувати досягнення науково-технічного прогресу [5, с. 6].

Отже, огляд наукової літератури, аналіз сучасної освітньої практики та тенденцій її розвитку надає підстави стверджувати про наявність об'єктивної суперечності між необхідністю формування дослідницьких умінь майбутніх педагогів, обов'язкового складника їх функціональної компетентності – дослідницької та відсутністю дієвої системи підготовки до її здійснення у вищих навчальних закладах педагогічної освіти. Оволодіння системою дослідницьких умінь створює основу для діяльності вчителя і сприяє особливим умінням, які дозволяють їх носієві систематизувати, аналізувати, проєктувати та самостійно шукати істину. Для проведення кваліфікованих досліджень потрібні спеціалісти з відповідною підготовкою, тому поліпшення підготовки студентів до педагогічної дослідницької роботи передбачає навчання студентів педагогічних навчальних закладів формуванню дослідницьких умінь щодо проблем навчання і виховання дітей.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що на сучасному етапі є чинники, що сприяють формуванню дослідницької діяльності студентів, а саме: особистісно зорієнтований підхід до навчання; орієнтація на продуктивне досягнення результату; проблемне навчання як інструмент розвитку досвіду творчої діяльності; знання експериментальних методів; логіка і структура вивчення індивідуальних особливостей дітей; педагогічний досвід; основні принципи педагогічного дослідження; основ систематичного оброблення отриманих результатів і формування висновків; оптимальне поєднання логічних та евристичних методів розв'язання завдань; креативна організація навчального процесу, максимальне насичення його творчими ситуаціями; створення ситуації спільної пошукової діяльності; деталізація навчального процесу; створення психологічної атмосфери, оптимальних умов для творчої діяльності.

Дослідницькі вміння студентів реалізуються у практичній діяльності, оскільки практичні вміння педагога є формою функціонування його теоретичних знань, творчий процес сприяє внутрішньому руху і саморуку суб'єктів творчої взаємодії й розвитку якостей особистості, що забезпечують успіх у творчій діяльності; вони є складником готовності вчителя до педагогічної дослідницької діяльності. За таких умов формування дослідницьких умінь розглядаємо як процес створення сприятливих умов для професійної підготовки фахівця, що забезпечує розвиток особистісних якостей та професійних умінь, які сприяють педагогічній пошуково-перетворювальній діяльності, результатом якої є подальший професійний розвиток та саморозвиток педагога як дослідника.

Формуванню дослідницьких умінь у студентів сприяє дотримання певних принципів організації навчального процесу; усвідомлення професійної та особистісної значущості оволодіння дослідницькими вміннями; розвиток пізнавальної потреби і пізнавального інтересу; прищеплювання інтересу до досліджуваного об'єкта;

обґрунтування власних думок і бачення досліджуваної проблеми; систематичне здійснення принципу індивідуалізації в навчанні; застосування технічних і наочних засобів навчання; упровадження в практику роботи й систематичне використання комп'ютерних технологій; розроблення творчих завдань; включення їх у дослідницьку діяльність та самостійний пошук джерел інформації; поєднання дидактично й методично обґрунтованих методів, що сприяють розвитку пізнавальної діяльності й творчих здібностей студентів; накопичення досвіду вивчення й аналізу наукової, методичної, нормативної літератури; проведення експериментальної роботи під час підготовки рефератів, курсових і дипломних проєктів; виконання самостійних робіт з елементами творчого пошуку; дослідження, пов'язані з навчальною та виробничою практикою: виконання індивідуальних завдань, вивчення досвіду роботи працівників; написання індивідуально-дослідницької роботи.

Формуванню дослідницьких умінь студентів сприяє проведення навчальних занять у формі семінарів-практикумів, диспутів, ділових ігор, конференцій, «круглих столів», екскурсій, пошукова самостійна робота, навчально-дослідницька робота, за допомогою яких у них формуються вміння творчо мислити, відстоювати власну думку, почуття відповідальності за виконувану роботу та задоволення від її результатів, самостійність і здатність швидко приймати правильні рішення.

Отже, результати проведеного теоретико-емпіричного дослідження довели, що формування дослідницьких умінь у студентів має здійснюватися в навчально-виховному процесі на основі застосування інноваційних підходів. Найповнішому формуванню дослідницьких умінь сприяють активні форми і методи організації навчання (семінари-практикуми, диспути, ділові ігри, конференції, «круглі столи», екскурсії, пошукова самостійна та навчально-дослідницька робота).

Література

1. **Андреев В. И.** Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / В. И. Андреев. – М.: Высшая школа, 1981. – 240 с.
2. **Бабанский Ю. К.** Проблемы повышения эффективности педагогических исследований / Ю. К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1982. – 192 с.
3. **Барчук Е. И.** Формирование исследовательских умений в лабораторном практикуме в высшей школе: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / Е. И. Барчук. – К., 1986. – 19 с.
4. **Білуха М. Г.** Основи наукових досліджень: [підручник для студ. екон. спец. вузів] / М. Г. Білуха. – К.: Вища школа., 1997. – 271 с.
5. **Ерофеева И. Ю.** Формирование исследовательских умений у студентов факультетов дошкольного воспитания: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / И. Ю. Ерофеева. – М., 1986. – 16 с.
6. **Иодко А. Г.** Формирование у учащихся умений исследовательской деятельности в процессе обучения химии: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / А. Г. Иодко. – М., 1984. – 16 с.
7. **Краевский В. В.** Проблемы научного обоснования обучения: Методологический анализ / В. В. Краевский. – М.: Высшая школа, 1986. – 386 с.
8. **Кузьмина Н. В.** Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьмина. – М.: Педагогика, 1980. – 172 с.
9. **Левитов Н. Д.** Детская и педагогическая психология: [учеб. пособ. для пед. ин-тов] / Н. Д. Левитов. – М.: Учпедгиз, 1960. – 428 с.
10. **Литовченко В. Н.** Формирование исследовательских умений студентов педагогических специальностей университета средствами НРП: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / В. Н. Литовченко. – Минск, 1990. – 19 с.
11. **Митрош О. И.** Формирование исследовательских умений у учащихся педучилищ: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / О. И. Митрош. – Минск,

1993. – 18 с. **12. П'ятницька-Позднякова І. С.** Основи наукових досліджень у вищій школі / І. С. П'ятницька-Позднякова. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 116 с.

13. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований (в помощь начинающему исследователю) / М. Н. Скаткин. – М.: Педагогика, 1986. – 150 с.

14. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: [навчальний посібник] / Г. С. Цехмістрова. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2003. – 240 с.